

MAGYAR MŰVÉSZEK A BÉCSI VILÁGKIÁLLÍTÁSON 1873-BAN

BODNÁR ÉVA

Napjainkban, mozgalmassá vált közéletünkben, mikor a Bécs–Budapest vilákiállítás 1995-ben való megrendezésének tervéről élénk elképzelések, viták, megoldások latolgatása folyik, mikor úgy érezzük, hogy ez a tervezett kiállítás is ráirányítja majd a világ figyelmét hazánkra, nem érdektelen talán, hogy egy múlt századi, bécsi vilákiállításra emlékezzünk e tanulmány szerény keretei között.

Az első vilákiállítást 1851-ben Londonban, a Kristály palotában, a Hyde Parkban rendezték a modern gazdasági, technikai termékek és művészeti alkotások bemutatására, s ezt követően különböző fővárosokban, általában egy-kétévenként. Az érdeklődés egyre fokozódott, jelentősége politikai szempontból is nőtt. Az 1867-es nagyszabású párizsi és az 1871-es londoni vilákiállítás után került sor az 1873-as bécsi nagy rendezvényre, mely az Osztrák–Magyar Monarchia – a kőniggräzi vereség után megnyírbált – tekintélyének visszaállítását szolgálta, de amelyben a magyar résznek is fontos szerep jutott. A magyar ipari, mezőgazdasági eredmények mellett, a magyar kultúra emlékeinek bemutatása és az élő magyar művészet gazdagsága is nagy meglepetést keltett. Múlt századi mestereink sorában olyanok szerepeltek, akiket ma festészetünk legnagyobbjainak tartunk, mint *Munkácsy Mihály*, *Paál László*, *Székely Bertalan*, *Szinyei Merse Pál*.

Munkámmal a Herman Ottó Múzeum jelen kötetének ajánlásában foglaltakhoz szeretnék egy jottányit hozzátenni, hiszen *Végyvári Lajos* iránti tisztelet és régi barátság késztetett a közlésre. Ő foglalkozott a három évtizede megjelent „Munkácsy Mihály élete és művei” című alapvető nagy monográfiájában Munkácsynak az 1873-as bécsi vilákiállításon való szereplését elemezve, egész hazai művészetünkben e jelentős tárlattal, s ez fordította figyelmemet a témával való behatóbb kutatásra.¹ Az 1983-as bécsi nemzetközi művészettörténész kongresszuson számoltam be rövid előadásban a magyar művészek szerepléséről az 1873-as vilákiállításon, melyen először figyelt fel a nemzetközi kritika egy önálló, magyar nemzeti „iskola” kialakulására.²

A magyar művészet Béccsel, Ausztriával – mind hazánk földrajzi helyzeténél, mind történelmi adottságainál fogva –, évszázadokon át kapcsolatban volt. Ez a kapcsolat a XIX. század folyamán, nemzeti művészetünk kibontakozása és virágzása idején különösen szorossá vált. Bécs közelsége jelentős tényező volt a tanulni vágyó magyar művész ifjak számára, akiket a múlt század elején a császárváros nagy művészi múltja, híres képtárai, Európa-szerte neves képzőművészeti akadémiaja vonzott, hiszen Pest-Budán – a másfél százados török uralom, majd a vallásért és függetlenségért

1. *Végyvári L.*, 1958. 155–157.

2. Jelen tanulmányom a C.I.H.A. XXV. Nemzetközi Kongresszuson Bécsben 1983. szeptember 9-én elhangzott előadásom kibővített változata.

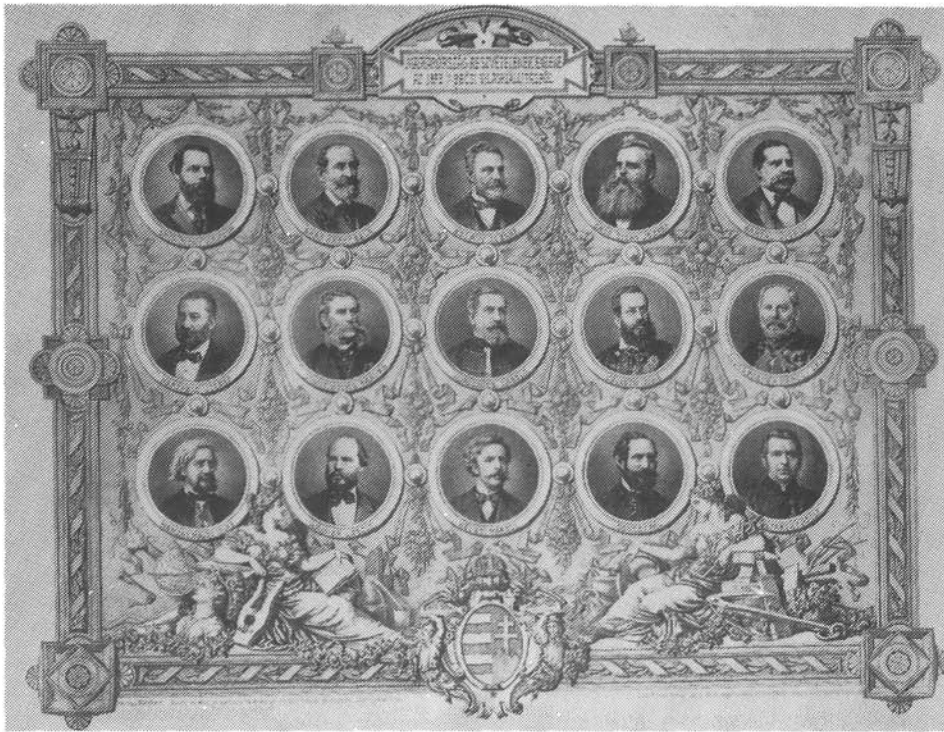
folytatott szabadságharcok miatt – magasabb fokú művészképzés, művészeti élet csak a század közepétől bontakozott ki. Bécs jelentette az első állomást Pest után, onnan mentek az „Ígéret földjére”, Itáliába, az ókori, a reneszánsz művészetek tanulmányozására. Alig volt a XIX. században festőnk vagy szobrászunk, aki egy-két évet, vagy legalább egy-két hónapot ne töltött volna ott, ne barangolta volna be klasszikus földjét, ahová egész Európából sereglettek a művészek. Majd, midőn a század második felében az újabb művészeti centrumok, München és Párizs már nagyrészt elhalványították Bécs vezető szerepét, a magyarok számára a közeli császárváros még mindig nagy vonzerőt gyakorolt. „Bár kétségtelen, hogy Róma jelentette a ragyogó múlt kincsházát, Párizs a dúsan ígérő jövőt, München a hasznos jelent”,³ a magyar festőknek a bécsi Künstlerhaus kiállításain való szereplés mégis fontos volt, mert evvel a hazai elismertetésüket segítették elő.

Festőink az 1860-as évek végén és a 70-es évek elején nagyrészt a müncheni akadémián, közülük a szerencsések Karl von Piloty osztályán tanultak, egyesek Düsseldorfban dolgoztak, többen a bécsi akadémián Albert Zimmermann tájképfestészeti osztályába, vagy Karl Rahl magániskolájába jártak – ezért a korábbi világkiállításokon tanáraik kívánságára a német vagy az osztrák festők termeiben állíthatták ki műveiket. Külön magyar osztály még sem az 1867-es párizsi, sem az 1868-as bécsi, vagy az 1869-es müncheni és az 1871-es londoni kiállításon sem volt. Így Európa tulajdonképpen alig szerezhetett tudomást a magyar művészetről. Az 1873-as bécsi kiállítás az első, ahol együtt szerepeltek, szervezett formában, önálló osztályban a magyarok. A részvételre ezért is különös gonddal készültek. A magyar kormány a kiállítás szervezésével az európai híru tudóst, *Henszlmann Imre* egyetemi tanárt bízta meg. Az 1849 után Párizsba emigrált Henszlmann az amnesztia után hazatérve széles körű műveltségével, tudományos eredményeivel méltán nyerte el a kormánybiztosi megbízatást, melynek a legmesszebbmenően tett eleget. A kitünő régész és művészettörténész a magyar középkori művészet egyházi és világi tárgyainak bemutatását készítette elő. Kiváló segítőtársat talált *Telepy Károly* festőművészen, az Országos Magyar Képzőművészeti Társulat titkárában, akit a kortárs művészet megszervezésével bízott meg. Telepy szoros kapcsolatban állt mind az itthoni, mind a külföldön dolgozó festőinkkel, szobrászaikkal, akiket felkért a kiállításon való részvételre. Gondosan tájékoztatta a művészeket és nagy súlyt helyezett arra, hogy a magyar osztályon szerepeljenek. Munkácsy Mihály – aki akkor már Párizsban élt, és 1870-ben *Siralomház* című művét a párizsi Salonban aranyéremmel tüntették ki –, is kinyilvánította felkérésükre, hogy nem a francia, hanem a magyar osztályon állít ki. Henszlmann Imre 1873. február 13-i válaszlevelében, melyben „Tisztelt hazafinak” szólította meg Munkácsyt, a legmelegebben köszönte meg „ezen nemes és hazafias” elhatározását, „hogy egyedül a magyarországi művészek sorában szándékozik részt venni a bécsi kiállításban”.⁴ A műtermekben itthon, Münchenben, Düsseldorfban, Bécsben egyaránt lázas munka folyt a magyarok körében, hazafias érzésüknek is jelét adva evvel, a kiállításon való szereplésük szinte nemzeti ügygé vált.

A bécsi világkiállítás méretei óriási arányokat öltöttek, az élő képzőművészeti anyag számadataiból is kítűnik, milyen nagy volt a részvétel. Franciaország 1527 művel – ebből 657 festmény, 173 rajz, akvarell, metszet, 207 szobor – vett részt. A francia mesterek közül Corot 11 festményével – *Fésülködés*, *Némi tó*, *Itáliai emlék* stb. – Delacroix 10 képével, köztük *Medea* című alkotásával szerepelt, a barbizoni iskola természetszemléletét Theodor Rousseau 9 képe, Diaz de la Peña 6 alkotása, Constant Troyon 12 munkája képviselte, az akadémikusok közül A. W. Bouguereau, J. P. Lau-

3. Lyka K., 1982. 7.

4. *Végvári L.*, 1958. 155.

1. kép.

rens, J. N. Robert-Fleury állítottak ki nagy számban. Edouard Manet csak egy képével, Az olvasó cíművel vett részt. Bár a francia seregszemle gazdag és sokféle volt, a legmodernebb törekvések még alig jutottak szóhoz. – A német osztályon 1017 mű, köztük Kaulbach 4, Knaus 6, Leibl 4, Lenbach 1, Menzel 4 festménye volt kiállítva, Piloty nagyméretű történelmi kompozíciójával Thusnelda Germanicus diadalmenetében szerepelt. Az olaszokat 625 mű, az angolokat 203, az amerikaiakat 14, az oroszokat 436, a svédeket 45, a norvégeket 71, dánokat 101, hollandokat 167, belgákat 296, svájciakat 198, az osztrákokat 811 mű, festmény, szobor és grafika képviselte. Az osztrák szekcióban A. Pettenkofen 21 képét állította ki, többnyire szolnoki témákat, a szolnoki iskola más művészei is szerepeltek, G. Ranzoni 4, O. Thoren és A. Romako több festményével. Jan Matejko lengyel festő is az osztrákokkal állította ki 11 képét, köztük két főművét: Báthory István lengyel király Pszkov alatt és a Kopernikust.

A magyar osztályon 155 mű volt kiállítva: 112 festmény, 12 karton a Nemzeti Múzeum frizéjéhez, 7 metszet, 24 szobor. A magyar művészek közül többen szerepeltek a müncheni teremben, vagy az osztrákokkal együtt, voltak olyanok, akik különböző okok miatt két helyen is kiállítottak, pl. Wagner Sándor, Liezen-Mayer Sándor, Mészöly Géza, Pállik Béla.⁵ A festészeti anyagban minden műfaj: életkép, történelmi,

5. Welt-Ausstellung, Wien 1873. Katalogus.

táj- és arckép egyaránt képviseltette volt. A magyar művészek közül több mint ötvenen vettek részt. A legidősebb *Barabás Miklós*, aki két portréját állította ki, a legfiatalabb *Deák Ébner Lajos* Gyermekek szülővel zsánerképét mutatta be. A félszáz műből kb. 20-at tudunk azonosítani, melyeket a Magyar Nemzeti Galériában őrzünk. A művészek közül 25-t tüntettek ki művészeti éremmel. A magyarok az osztrák és német szekció közötti termekben állítottak ki.

A magyar osztályon az érdeklődés középpontjában *Munkácsy Mihály* festményei álltak, a honfitársai is nagyrészt ott láthatták először érett alkotásait. Munkácsy öt festményét mutatta be, melyek közül új, nagyméretű, sok alakos kompozíciója, az *Éjjeli csavargók* keltett elsősorban feltűnést.⁶ A mű alap gondolata még 1871-ben Düsseldorfban született meg, de témájában, mint többi korai alkotásában, ifjúsága küzdelmes éveinek emléke kelt életre. Hollandiai utazása, Rembrandt műveinek mély hatása inspirálta festői megoldásában. A városi proletárok alakjait, a paraszti típusokat, az érzelmek rezzenésnyi változásait az arcokon, a tekintetekben, a mozdulatokban, a tartásban aranybarnás, fényárnyékos festőiséggel jelenítette meg. Munkácsy másik művében, a *Köpülő asszonyban* döbbenetes őszinteséggel és mélységes együttérzéssel mutatta be a nehéz sorsába belefáradt, barázdált arcú asszonyt, és a köpülő mellett szomorkásan, merengve álló leánykát.⁷ Az anyagszerűen, széles, erőteljes ecsetvonásokkal megformált tárgyak szinte Chardin csendeleteinek egyszerűségét idézik. A harmadik zsánerképe, a *Részeges férj hazatérése* is drámai feszültségekkel telt.⁸ Munkácsy a tájfestést az emberábrázolásnál kevesebbre tartotta, a kiállításra beküldött negyedik festménye mégis tájkép, az *Őszi parkban*, mely kis staffázs figuráival, a fák lombjainak és a fű zöldjének finom koloritjával, bensőséges hangulatával méltón képviselte alkotóját.⁹ Az ötödik képe *Férfi tanulmány fej* volt, mely azonban adatok, méret hiányában nem azonosítható. Munkácsy festményeit a hazai sajtó, a Vasárnapi Újság kiállítási híradója lelkesen ünnepelte, a Képes Kiállítási lapokon fametszetben is megjelentették az *Éjjeli csavargókat*, a *Részeges férj hazatérését* és a *Köpülő asszonyt*.¹⁰ Az elismerés azonban nem volt teljes. Keleti Gusztávtól, a kor legnagyobb, elismert hazai kritikusától alapos méltatás nem jelent meg. Bár Keleti a külföldi, főleg Franz Pecht német kritikus epés és alaptalan szemrehányásokkal teli bírálatát az egész magyar művészeti bemutatkozással szemben, visszautasította, a kiállított művek részletes elemzésébe nem ment bele.¹¹ Franz Pecht azt vetette a kiállító magyar festők szemére, hogy a legtehetségesebbek „magyarított nevű németek”. Munkácsynál főleg képei tartalmát, komor hangulatát kifogásolta.¹²

A francia kritikusok elfogulatlanabban szóltak az egész magyar osztályról, eredetiségüket, eszméik gazdagságát méltatva. Munkácsyról a Liberté hasábjain Paul de Saint Victor írt nagy elismeréssel: „az *Éjjeli csavargók* festmény, egyike a bécsi világiállítás nagy sikerének . . . Az alakok, amelyeket hirtelen fény világít meg, megszakítva erőteljes, de nem átláthatatlan árnyékolással, meglepően bontakoznak ki. Rembrandt

6. *Munkácsy M.*: *Éjjeli csavargók*. 1872–73. Olaj, fa, 161,5x220 cm. *J.b.l.*: Munkácsy M. 1873. MNG Ltsz: 2018

7. *Munkácsy M.*: *Köpülő asszony*. 1872–73. Olaj, vászon, 120,5x100,5 cm. MNG Ltsz: 9639. *J.b.l.*: Munkácsy M. 1873.

8. *Munkácsy M.*: *Részeges férj hazatérése*. 1872–73. Olaj, fa, 107,5x150 cm, MNG Ltsz: 4144. *J.b.l.*: Munkácsy M.

9. *Munkácsy M.*: *Őszi parkban*. 1872. Olaj, fa, 60,3x49,5 cm. MNG Ltsz: 5574 *J.b.l.*: M. Munkácsy.

10. Vasárnapi Újság. 1873. 26.

11. Keleti G., 1874. 428.

12. Pecht, Fr. 1874.

2. kép. Munkácsy Mihály: *Éjjeli csavargók*
Magyar Nemzeti Galéria

varázsából találunk ebben az erős, férfias festésben . . . Ezek az Éjjeli csavargók úgy tűnnek, mintha az Éjjeli őrzőjárat fantasztikus környezetében mozognának . . .¹³

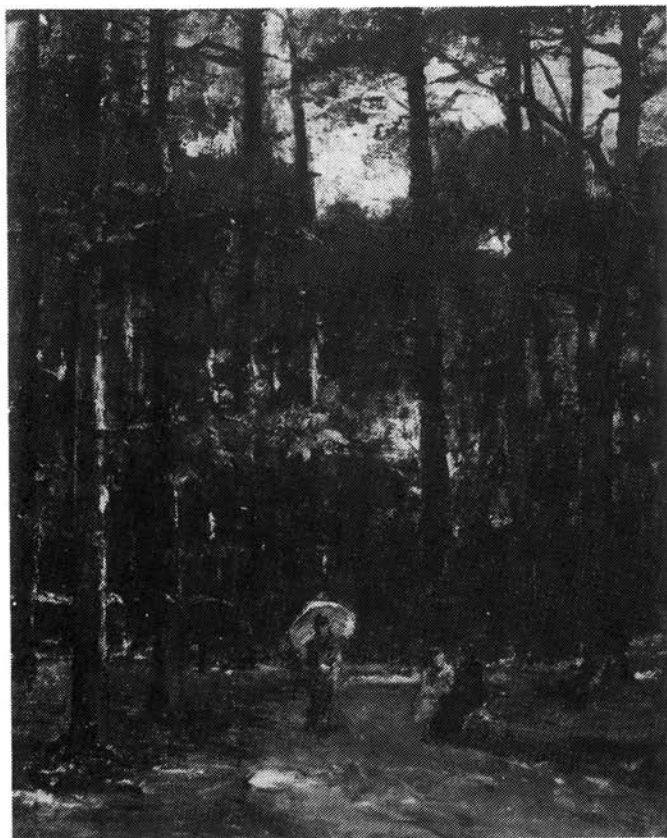
V. V. Sztaszov, a peredvizsnyikok teoretikusa, a kiváló művészeti író pedig így jellemezte Munkácsy kiállított műveit: „Munkácsy az egyik leghatározottabb, legféltettelebb realista Európában. Őt nem állítja meg semmiféle rútság, semmiféle eltérés, azoktól a formáktól és figuráktól, amelyeket az akadémián törvény és választékosság mértékéül elfogadtak. Merész, heves, szabálytalan, szeszélyes, viszont mélységesen igazmondó és kifejező: az új iskolák és irányzatok megteremtői mind ilyenek . . . Legjobb két munkája az Éjjeli csavargók és a Köpülő asszony.”¹⁴

A „grand art” a történelmi műfaj is jelentős arányban szerepelt a magyar anyagban. A történelmi festészet, mely hazánkban az 1848–49-es szabadságharc és forradalom leverése után, az elnyomatás súlyos évtizedében virágzott, 1867 után kezdte elveszteni fontos szerepét. 1870-ben a közelgő bécsi világkiállításra is gondolva, Eötvös József kultuszminiszter történelmi festmény pályázatot hirdetett meg. A díjnyertes művek közül több szerepelt a bécsi világkiállításon. *Madarász Viktor*, *Székely Bertalan*, *Than Mór*, *Wagner Sándor* művei képviselték a történelmi festészetet, Székely Bertalan 9 festménnyel vett részt, nemcsak történelmi témával, hanem életképeivel is. Két nagyszabású történelmi festménye: *V. László és Czillei* és *Thököly menekülése* volt.¹⁵

13. *Saint Victor*, P. Liberté. 1874. 5. 22. In.: *Végyvári L.* 1958. 156.

14. *Sztaszov V. V.*, 1952. In.: *Végyvári L.* 1958. 156.

15. *Székely B.*: *V. László és Czillei*. 1870. Olaj, vászon, 123x222 cm. MNG Ltsz: 2796. j. n.: *Székely B.*: *Thököly Imre menekülése*. Olaj, vászon, 159x222 cm. J. n. MNG. Ltsz: 2797.

3. kép. Munkácsy Mihály: *Őszi parkban*
Magyar Nemzeti Galéria

Az elsőn vörös tónusú, fülledt atmoszférájú trónteremben festette meg a befolyásolható gyermekkirályt, s a minden fondorlatot felhasználó nagybátyját. A bábkirály és Czillei remekül jellemzett alakjaival, a bódító környezet festőien gazdag bemutatásával a művész a hazát önös érdekből romlásba döntő nagyurakról mond erkölcsi ítéletet. A Thököly menekülése Székely egyik legérettebb történelmi képe, melyben a szabadságért való küzdelem apáról fiúra szálló eszméjét fejezte ki. Keleti Gusztáv így méltatta a kompozíciót: „Székely aligha festett még nemesebb egyszerűséggel és mégis kimerítően elbeszélő, egyúttal komoly és a tárgy belső természetével összehangzó színezet által kiválóbb művet.”¹⁶ Székelynek mindkét történelmi képét a nagyvonalú, lényegyet kiemelő szerkesztés, a kitűnő jellemábrázolás, az előbbieken a rőt szóródó fény, a vörös-bíbor tónusok gazdagsága, az utóbbiban a chiaro-scuro egyensúlya jellemzi. Milyen messze került akadémiai mesterétől, Karl von Pilotytól, annak látványos festészetétől, akinek reprezentatív historikus képe akkor a müncheni osztály legnagyobb szenzációja volt. Piloty leghűségesebb magyar tanítványa, a müncheni akadémia magyar professzora *Wagner Sándor Izabella királyné búcsúja* című művét mutatta be,

16. Keleti G., 1910.

4. kép. Munkácsy Mihály: Köptető asszony
Magyar Nemzeti Galéria

melynek elégikus témáját Szapolyai János, utolsó nemzeti királyunk özvegyének életéből vette. Izabella mielőtt elhagyja Erdélyt, hogy Lengyelországban, szüleinél, I. Zsigmond lengyel királynál keressen menedéket, még egyszer végigtekint a szeretett tájon.¹⁷ A festményt fojtott érzelem, tartózkodó színvilág jellemzi. A búcsú fájdalmát nyugodt kompozícióban, borongós tájképben, a müncheni iskola romantikus akadémikus stílusában fogalmazta meg. A részletek igen gondos megmunkálása, a lokálszínek mesteri alkalmazása mellett a táj kidolgozása arra utal, hogy Wagner a természetben is készített stúdiumokat. A kiállításon szereplő másik műve *Ligeti Antallal* közös munkája *Vajda-Hunyad vára*, melyben a Hunyadiak ősi fészket ábrázolták Mátyás vadászatáról való visszatérésének jelenetével. A romantikus tájábrázolás Ligeti Antal, az alakok megfestése Wagner Sándor munkája.¹⁸

17. Wagner S., Izabella királyné búcsúja Erdélytől. Olaj, vászon. 135x171 cm. MNG Ltsz: L. U. 6710. J.j.l.: Wagner S. 1863.

18. Ligeti A. és Wagner S.: Vajdahunyad vára. Olaj, vászon. 152x223 cm. MNG Ltsz: 2767. J.n.

A magyar osztályon, a katalógus szerint az első részen állították ki azt a 12 karton vázlatot, amelyeket Karl Rahl két kitűnő magyar tanítványa, *Lotz Károly* és *Than Mór* készített a Nemzeti Múzeum lépcsőházának falképeihez. Megbízásukat még Rudolf Eitelberger régész, a bécsi műemlékbizottság elnöke javasolta az osztrák államminisztériumnak, a vázlatok elkészültét 1868-ban azonban már Eötvös Józsefnek jelentették. A két művész közös „vázlatmagyarázó röpiratukban” így írt: „a szellemi fejlődés azon mozzanatait vélték alulírtak friss modorban alkalmazandónak, melyek a magyar nemzetnek szellemi s anyagi előrehaladására nevezetesebb befolyással bírtak és pedig az egyik oldalon az ázsiai hun-monda s a honfoglalás nevezetesebb mozzanatát a kereszténység kezdetleges befolyásáig, a közép- és főfalra eső részen pedig a kereszténység végleges elterjedését, s a tanodák alapítását . . . , a másik oldalon pedig a béke műveinek kezdetét, a szellemi és anyagi művelődés jelesb korszakait Mária Theréziáig bezárólag, a negyedik falon a bemenetnél a Nemzeti Múzeum alapítását . . . és végre a magyar szellemi fejlődés utolsó bevégzett korszakát 1849-ig.” Lotz az első részt festette, Than Mór a kereszténység felvételétől folytatólagosan. A jeleneteket lazán, levegősen fűzték össze, rajzos szerkesztés, monumentális hatás jellemezte már a kartonokat is. Művészi színvonal és kifejezőkészség tekintetében méltán hasonlíthatók össze a bécsi Arzenalban Karl von Blaas freskóival. A kartonokon kívül Than Mór még nyolc festményét állította ki, köztük a legfontosabb, történelmi témájú: *Habsburg Rudolf és Kun László találkozása a morvamezei ütközet után a legyőzött Ottokár holttesténél*. Than az osztrák–magyar közös múltnak e sorsdöntő eseményét, a csata 600 éves évfordulóján örökítette meg: 1273-ban a Morvamezőn, Dürnkrot mellett Habsburg Rudolf a magyarok segítségével győzte le II. Ottokár cseh királyt, s ezzel a győzelemmel a Habsburgok jövődő hatalmát vetette meg.¹⁹ A morvamezei (marchfeldi) győzelem ábrázolása kedvelt téma volt az osztrák festészetben. Romako és Blaas is megfestette. A nagyméretű festményen Than a történelmi kompozíciókra általában jellemző barna galériatónus helyett plein air effektusokat, friss színhatásokat alkalmazott. Than még irodalmi témájú képeit: *Dante és Vergilius a pokolban*, *Beatrix és Dante*, valamint *Pulszky Ferenc arcképét*, allegorikus és vallásos tárgyú alkotásait mutatta be. – Lotz Károly a kartonokon kívül egy zsánerképpel szerepelt. Mindkettőjüket művészeti értemmel tüntették ki.

Párizs, a francia művészet is nagy vonzerőt gyakorolt festőinkre. Madarász Viktor volt az első, aki szoros kapcsolatba került a párizsi művészeti élettel és festői fejlődése, rövid bécsi tanulmányai után, Párizsban teljesedett ki. 1861-ben romantikus történelmi festményeiért: Hunyadi László siratása, Zách Felicián, Zrínyi Ilona Munkács várában – a párizsi Salonban aranyéremmel tüntették ki. Theophile Gautier, a romantikusok kritikusa és esztétája méltatta művészetét, a francia szellemi élet vezérei – Dumas, Victor Hugo, Baudelaire – körükbe fogadták. Szépen ívelő festői pályája azonban másfél évtizedes párizsi tartózkodása után, 1870-ben hazatérve sajnos félbeszakadt, meg nem értés, közöny vette körül. – Bécsben a világkiállításon négy festményét mutatta be: az egyik *Thierry Amadé* francia történetíró még Párizsban festett háromnegyed alakos képmása,²⁰ mely a jellemzés mélységével, egyszerűségével, meleg barnás koloritjával és anyagszerű érzékletességével tűnt ki. A másik festményen *Dózsa György* alakját „heros et martyr libertatis” felirattal, monumentális felfogásban

19. *Than M.*: Habsburg Rudolf és Kun László találkozása. 1873. Olaj, vászon, 155x241 cm. MNG Ltsz: 2802. J.b.l.: Than M. 1873.

20. *Madarász V.*: Thierry Amadé képmása. 1864. Olaj, vászon, 123x98 cm. MNG Ltsz: L.U.67.4. J.b.l.: Madarász Victor 1864.

5. kép. Székely Bertalan: V. László és Czillei
Magyar Nemzeti Galéria

6. kép. Székely Bertalan: Thököly Imre menekülése
Magyar Nemzeti Galéria

7. kép. Wagner Sándor: *Izabella királyné búcsúja Erdélytől*
Magyar Nemzeti Galéria

jelenítette meg. Történelmi kompozíciója témáját *Bethlen Gábor tudósai között*, a XVII. századból, Erdély virágkorából vette.²¹

Theophile Gautier méltatta *Zichy Mihály* festészetét is, akit még 1858-ban Szentpétervárott a cár udvari festőjeként ismert meg és fedezte fel vérbeli romantikus szemléletét, zseniális alkotószellemét, ahogyan az „*Utazás Oroszországban*” kötetben írta „*monstre de genie*”. *Zichy* filozofikus, szabadelvű eszméiről valló kartonjaival hívta fel magára a bécsi kiállításon a figyelmet: *Luther és a pápa*, *Krisztus és a papok*, valamint a bámulatosan könnyed technikájú, levegős akvarelljeivel, a szépiarajzaival, mint *VIII. Henrik*, *Raffaello műtermében*, *Kártyások*, *Alvó nő* és ragyogó vonalvezetésű ceruza és szénrajzaival: *Faust*, *A halál angyala*. Fölényes biztonságú rajztudása ritka kifejező erővel párosult, az alakok mozdulataikkal, merész rövidüléseikkel kompozíciói mozgalmasságát, életszerűségét fokozták. Allegorikus, bölcselő eszményei szorosan kapcsolódtak a romantikához. A kritika egybehangzóan dicsérte, művészetét kitűnő eredméllyel ismerték el.

Tájképfestészetünket is gazdag és sokszínű anyag képviselte a régebbi idealizáló klasszikus, a romantikus, a realista, a modern plein air felfogásban egyaránt, ifj. Markó Károlytól kezdve Szinyei Merse Pálig. Romantikus hangulatú festményeivel *Brodszky Sándor: Balaton környéke*, *Liget*, *Vizesés a Kárpátokban*, *Ligeti Antal* Vajdahunyad vára képén kívül keleti témájú tájaival: *Jeruzsálem vidéke*, *Libanoni sírok*, *Markó Ferenc Tiszai tájképeivel* szerepelt. *Keleti Gusztáv*, aki kritikusai munkásságában is

21. *Madarász V.*: *Bethlen Gábor tudósai között*. 1890. Olaj, vászon, 72x104 cm. J.n. MNG Ltsz: 2732.

8. kép. Szinyei Merse Pál: *Majális*
Magyar Nemzeti Galéria

szívesen hangsúlyozta a természet pontos és aprólékos megfigyelésének követését, festészetében maga is a táj hű ábrázolására, részletes kidolgozására törekedett a bécsi és a müncheni iskolák felfogásában. *Erdős vidék* című festményét művészeti éremmel tüntették ki.

A magyar tájfestészet kimagasló jelentőségű mestere *Paál László*: *Naplemente* című nagyméretű alkotását állította ki, melyre rövid életpályájának – mindössze 33 évig élt – első kitüntetését kapta.²² E művét még Düsseldorfban 1872–73-ban festette, hollandiai és angliai tanulmányútjának eredményei ötvöződtek benne. Legjobb barátja, Munkácsy hívására, még ugyanabban az évben Franciaországba költözött át, Barbizonban telepedett le, művészete a maga nagyszerűségében ott teljesedett ki igazán. Paál romantikus természetszeretete realista ábrázolásmóddal, drámai hangsúlyokkal, az atmoszférikus hatások érzékeltetésével párosult, festészetében a barbizoni festők eredményeit új színekkel gazdagította.

Mészöly Géza – Munkácsy és Paál László kortársa –, hazai élményei nyomán müncheni műtermében festette Bécsbe küldött képeit, melyek számára is az első nagyobb sikert jelentették: egyik balatoni tájképét művészeti éremmel tüntették ki.

22. *Paál L.*: *Naplemente*. 1872–73. Olaj, vászon, 126,5x189 cm. MNG Ltsz.: 3200 J. j.l.: Paál L. 73.

A paysage intime magyar képviselőjének méltán tartjuk költőien finom, levegős, gyöngyházfényű, gyengéden színes összehatású képeiért. A természet egyszerű, igénytelen kivágását festői ereje fokozza magával ragadóvá.

Szinyei Merse Pál: Majális festménye a kiállítás egyik legizgalmasabb, legtöbbet ígérő, mégis méltatlanul mellőzött alkotása volt.²³ A Münchenben, Piloty osztályán tanult fiatal festő művészi tudását, derűs életszemléletét fejezi ki e mű, mely oly messze állt az akadémia szellemétől, s mely a plein air festészetnek nemzetközi viszonylatban is egyik legkorábbi remeke lett. Szinyei szülőföldjén, a Felvidéken, a szelíd Sáros megyei tájon magába szívott természeti élményei és művészbárataival a közeli starnbergi tóhoz tett kirándulásai ihlették e művet. „Képem nem akar mást ábrázolni – írta – mint . . . egy szép tavaszi napot, melyet a városból kirándult vig társaság élvez.”²⁴ A lankás domboldalon letelepedett társaság, mint valami óriási virágcsokor, a pázsit zöldjét, a verőfényes napsütésben magát a tavaszt varázsolja elének. Nemcsak a napfényben, az árnyékban lévő színek is üdén ragyognak. A természet beható tanulmányozása vezette ehhez a felfedezéshez, mit sem tudva a párizsi hasonló eredményekről, tőlük teljesen függetlenül. A Böcklin, F. Lenbach, K. Spitzweg, G. Max, Benczúr Gyula elismeréssel fogadták, mint „München első koloristáját” emlegették, de nem úgy a kritika. Az első támadást a Majális ellen a Zeitschrift für bildende Kunstban intézték, a „Landpartie”-t mint a modern naturalizmus elriasztó példáját említették.²⁵ Szinyei Piloty kívánságára – a mester ugyanis azt akarta, hogy volt tanítványai vele együtt állítsanak ki – Bécsbe, a müncheni osztályba küldte képét, amely azonban tévedésből mégis a magyar osztályra került. A magyar osztály anyagát rendezés közben látta a Pesti Napló kiküldött tudósítója, s a rendezés zűrzavarában is felfedezte, mint a legjobb képeket, Munkácsy Éjjeli csavargókját, és Szinyei Majálisát. „Szinyei képén a kolorit meglepő: csupa tűz, csupa élet” – írta.²⁶ Ugyanakkor nézte meg a kiállítást Zumbusch is, a bécsi akadémia új professzora, aki a Majálisához érve így kiáltott fel: „A lánegész vakmerősége hullámzik át rajta!”²⁷ Abban az időben sem Manet, sem Monet a Zumbuschénál jobb kritikát nem kapott. – Közben a müncheniek reklamálták Szinyei művét, el is vitték a magyar osztályról, ahol bizonyára jobb helyet kapott volna. A müncheni osztályon ugyanis a második sorban olyan magasra akasztották, hogy alig látszott, nem hatott jól. Szinyei két héttel a megnyitás után érkezett Bécsbe, s meglátván, milyen elönytelen helyen van a képe, hirtelen haragjában visszavonta, és vissza is kapta, mert a kiállítás vezetősege is méltatlannak találta elhelyezését. Telepy aztán később azt írta Szinyeinek, hogy a Majálist azért nem akasztották jó helyre, mert, mint mondták, „a tigrist nem lehetett macskák közé bocsátani, mert mind megette volna őket.”²⁸

Szinyei másik képe, a *Fürdőházikó* a starnbergi tavon „csupa ezüstös fény és levegő, melyet a vízben tükröződő faházikó . . .” s a három alak . . . „csak még derűsebbé és csillogóbbá tesz . . .” Szinyei a hangulatos kis képért, mivel nem volt „bántóan új”, mint a Majális, bronzérmeket kapott.²⁹ Szinyeinek a koránjöttek kálváriája jutott, a kudarc elkedvetlenítette, hosszú időre visszavonult a nyilvános szerepléstől, csak élete alkonyán ismerték igazán el. Mikor több mint három évtizeddel később

23. *Szinyei Merse P.:* Majális 1873. Olaj, vászon, 128x163 cm. MNG Ltsz: 1547. J.j.l.: *Szinyei Merse P.* 1873.

24. Szinyei levele Pregriny Jánoshoz. 1896. október 20. MNG. Adattár.

25. Zeitschrift für bildende Kunst. 1873. ápr. 18. In.: *Jeszszky S.*, 1960. 132.

26. á. + é. Pesti Napló. 1873. máj. 29. In.: *Jeszszky S.*, 1960. 132.

27. Vö. 26. jegyzet

28. Telepy levele Szinyeihez. 1905. febr. 5. In: *Szinyei Merse A.*, 1989. 216.

29. *Meller S.*, 1935. 88.

Piloty egykori tanítványainak műveiből kiállítást rendeztek, G. J. Wolf, a Kunst kritikusa – a rehabilitálás talán némi anakronisztikus túlzásával – így írt: „Szinyei Merse, egy szinte elfelejtethetlen magyar, a Piloty – iskola „enfant terrible”-je volt. Egyes képei bizonyítják, hogy Manet fényproblémáira, melynek a franciák dicsőségüket köszönhetik, már előbb ráeszmélt, és hogy a voltaképpeni impresszionizmusra már a párizsiak előtt kinyílt a szeme . . .”³⁰

A bécsi világkiállítás nagy érdeme, képzőművészeti vonatkozásban, hogy ráirányította a figyelmet egy fontos tényre: a XIX. század közepén Európában lejátszódó művészeti mozgalmak során kialakult új iskolákra, a belga, holland, müncheni, düsseldorfi, berlini, tiroli, lengyel, magyar művészetre. Sztaszov, aki mélyrehatóan elemezte a világkiállítás eredményeit, így jellemezte – többek között – a magyar művészet kiválását: „Magyarország hatalmas erőfeszítést tett, hogy olyan ipari és művészi részleget mutasson be a világkiállításon, mely tiszteletet kelthet és kivívja, hogy úgy tekintsenek erre az országra, mint valójában minden lehető viszonylatban önálló államra, mely teljesen rendelkezik erőivel és alkotóképességével . . . Magyarországnak a maga kiállításával merészen versenyzett sok igen tekintélyes és nagy múltú európai állammal . . . Mikor a látogatók beléptek a terembe, itt bámulattal rögtön észrevették, hogy Magyarországon ma már egészen önálló iskola van . . .”³¹ Keleti Gusztáv 1874-ben így írt: „Tavaly, a bécsi világkiállításon, művészetünk vállvetett erőfeszítéseinek sikerült egy sáncot bevenni, megszállva tartja e magaslatot s kitűzte rá szerény lobogóját, melyet ezentúl számba vesz és számba fog tartani a világ.”³²

A nemzeti önállóság eszméje ihlette festőink munkásságát és ez volt az a forrás, amely nemzetközi sikerek kivívására tette képessé őket.

IRODALOM

Bakó Zs.,

1982. Székely Bertalan. 1835–1910. Budapest.

Bényi L.,

1983. Paál László. 1846–1879. Budapest II. Kiadás.

Bodnár É.,

1985. Mészöly Géza. 1844–1887. Budapest,

1986. Ungarische Künstler auf der Wiener Weltausstellung 1873. In: C.I.H.A. Akten der XXV. Internationalen Kongresses für Kunstgeschichte 113–120. Wien, 1983.

1987. Kard és ecset. Történelmi képek a Magyar Nemzeti Galériában. Budapest.

Cennerné Wilhelmb G.,

1982. Than Mór 1828–1899. III. Kiadás

Gautier T.,

1927. Zichy, Voyage en Russie. Fordította: Rózsaffy D., Budapest

Hoffmann E.,

1943. Szinyei Merse Pál. (1845–1920) Budapest,

Jeszzenszky S.,

1960. Szinyei Majálisa. In: A Magyar Nemzeti Galéria Közleményei II. 5–78., 129–174., Budapest

Keleti G.,

1874. Visszapillantás a bécsi világkiállításra. In: Budapesti Szemle, 1874. 427–431.

1910. Művészeti dolgozatok. Budapest.

30. Wolf G. J. 1909. 434. In.: *Jeszzenszky S.*, 1960. 142.

31. *Sztaszov V. V.*, 1952. In.: *Végyvári L.*, 1958. 156–157.

32. *Keleti G.*, 1874. 427.

- Lyka K.*,
1982. Magyar művészet Münchenben. Magyar Művészet. 1867–1896. II. Kiadás. Budapest.
- Meller S.*,
1935. Szinyei Merse Pál élete és művei. Budapest.
- N. N.*
1873. A bécsi világkiállítás. Archeológiai közlemények. IX. 68–69.
- Pecht F.*,
1874. Kunst und Kunstindustrie auf der Weltausstellung 1873. in Wien. Stuttgart
- Pesti Napló*,
1873. á. + é. május 29.
- Székely Z.*,
1954. Madarász Viktor. Budapest.
- Szinyei Merse A.*,
1989. A Majális festője közelről. Szinyei Merse Pál levelezése, önéletrajzai, visszaemlékezések. Budapest.
- Sztaszov V. V.*,
1952. Válogatott írása. Budapest.
- Vasárnapi újság*,
1873. Kiállítási híradó. ápr.–okt.
- Végyvári L.*,
1958. Munkácsy Mihály élete és művei. Budapest.
1983. Munkácsy Mihály 1844–1900. Budapest.
1986. Szinyei Merse Pál 1845–1920. Budapest.
- Weltausstellung.*,
1873. Officieller Kunst-Catalog. Wien. 68–71.
- Wolf G. J.*,
1909. Die Piloty Schule. In: Die Kunst für Alle XXIV. 434.
- Zeitschrift für bildende Kunst.*,
1873. IV. 18.

UNGARISCHE KÜNSTLER IN DER WIENER WELTAUSSTELLUNG 1873

(Auszug)

Die ungarische Kunst war – infolge der geographischen Lage unseres Landes, sowie seiner historischen Gegebenheiten – mit Österreich Jahrhunderte lang in Verbindung. Diese Verbindung wurde im Laufe des 19. Jahrhunderts während der Entfaltung und Blütezeit unserer nationalen Kunst besonders eng.

Die Nähe von Wien war ein bedeutender Faktor für die lernbegierigen jungen Künstler in Ungarn, die am Anfang des vorigen Jahrhunderts von der grossen künstlerischen Vergangenheit, den berühmten Gemäldegalerien und der in ganz Europa bekannten Akademie der bildenden Künste der Kaiserstadt angezogen wurden. In Ungarn, in der Stadt Pest–Buda entfaltete sich ja eine Künstlerausbildung auf höherem Niveau, ebenso wie das Kunstleben erst von Mitte des Jahrhunderts an.

Als München und Paris, die neuen Zentren, die führende Rolle Wiens in der zweiten Hälfte des 19. Jahrhunderts schon wesentlich verblässen machten, hat Wien in den Studien der Ungarn immer noch die erste Station nach Pest bedeutet; die Beteiligung an den Ausstellungen des Wiener Künstlerhauses trug auch zur Anerkennung in der Heimat bei.

Im Frühjahr 1873 haben sich die Ungarn auf die Beteiligung an der Wiener Weltausstellung mit besonderer Sorgfalt und in organisierter Form vorbereitet.

Die ungarischen Künstler haben auch an den Ausstellungen: 1867 – Paris, 1868 – Wien, 1869 – München und im Jahre 1871 in London teilgenommen, wo sie aber

entweder in eine österreichische oder deutsche Sektion eingereiht wurden – so konnte die Existenz einer selbständigen ungarischen Malkunst dem Ausland nicht zur Kenntnis gelangen.

Die ungarischen Künstler haben ihre Werke in einer selbständigen Sektion zum ersten Mal in der Wiener Ausstellung von 1873 vorgeführt, diese Ausstellung war also die erste Gelegenheit die ungarische Malerei zu dokumentieren.

An dieser Ausstellung haben die grossen, in Paris, München und Wien schon anerkannten und gepriesenen Persönlichkeiten der ungarischen Malkunst, wie z.B. Mihály Munkácsy, Viktor Madarász, Bertalan Székely, Géza Mészöly, Sándor Wagner usw. teilgenommen. Auch Pál Szinyei Merse hat sein damals beendetes „Frühstück im Freien“, eines der auch in internationaler Relation frühesten Meisterwerke der Pleinairmalerei zu dieser Ausstellung eingesandt.

Die Wiener Ausstellung von 1873 übte eine sehr bedeutende Wirkung aus, so auf die Entfaltung des öffentlichen Kunstlebens in Ungarn wie auch in gleichem Masse auf die offiziellen Künstlerkreise.

Eva Bodnár